

Niels Stensen – en glemt vitenskapsmann

Kardel T

Skønnest er det ukendte

En biolog skriver om Steno. 85 s, ill. København: Månedsskrift for Praktisk Lægegering, 2002. Pris DKK 165
ISSN 0901-0483

Niels Stensen (1638–86) – eller *Steno*, som hans latiniserte navn lyder – må ha vært en av de merkeligste personer i hele den europeiske vitenskapshistorien. Ikke bare var han en lysende begavelse innenfor mange områder, men han var også i besittelse av en sjelden egenskap på den tid: beskedenhet. Med røtter tilbake til antikkens og renessansens skeptisisme var Stensens påpeking av egen og andres uvitenhet i forhold til naturens ubegripelighet høyst uvanlig i datiden, og ble vel heller ikke verdsatt av en ettertid preget av positivism og determinisme.

På tross av hans banebrytende oppdagelser og teorier innen anatomi og fysiologi og at hans beskrivelse av skjelettmuskulaturen (fra 1667) er blitt «gjenoppdaget» i vår egen tid, er Stensens navn merkelig lite kjent i den norske medisinske fagkrets. Ja, selv anatomene er mer fortrolige med begrepet *ductus parotideus* enn *ductus Stenoni*. Når Stensen, som den første, skrev at hjertet kun er en muskelpumpe, uten betydning for de følelser man siden oldtiden tillia dette organet, så skaffet det ham ganske visst faglige motstandere. Mer tvilsomt er det imidlertid om motstanderne forstod hans påstand om at «bevegelser og følesans hos dyrene føres gjennom nervefibre. Sikkert er det at nervefibre som overfører impulser fra følte gjenstander innover, er forskjellige fra nervefibre, gjennom hvilke beslutninger om bevegelse overføres til musklene innenfra» (1684).

Bedre kjent er nok Stensens konvertering fra protestantisme til katolisisme, men neppe at dette delvis skyldtes påvirkning av hans anatomvenner fra Leiden, Regnier de Graaf (oppdageren av Graafs follikkel) og Theodor Kerckring (eponymet til Kerckrings sirkulære slimhinnefolder i tarmen), og at Stensen begrunner sin beslutning med vitenskapsmannens nøkterne klarsyn – ikke som en religiøs svermer. At Stensen dertil ble beatifisert eller saligkåret av paven i 1988, hører nok til de absolutte sjeldenheter, iallfall innenfor den anatomiske fagkrets.

Det foreliggende heftet består av en samling artikler om Stensen som den privatpraktiserende Københavner-legen Troels Kardel har arbeidet med i en årrekke, hver av dem hentet fra Månedsskrift for Praktisk Lægegering. Den litt originale tittelen er et sitat fra Stensens berømte forelesning i Domus anatomica på Københavns Univer-

sitet 29. januar 1673: «Skjønt er det vi ser, skjønnere det vi vet, aller skjønnest det vi ikke vet».

Artiklene gir en lettfattelig, men samtidig omfattende og interessant beskrivelse av Stensens virke i løpet av sitt korte liv, og røper at det ligger atskillig forskningsarbeid bak heftets 85 sider. Det er forfatterens fortjeneste at muskelteorien i dag regnes som grunnleggende i nåtidens biomekanikk. Heftet er rikt illustrert, delvis med Stensens egne tegninger i faksimile. Det er ikke et skrift forbeholdt anatomer og/eller medisinhistorikere, men anbefales for enhver lege med interesse for sitt eget fag.

Per Holck

Anatomisk institutt
Universitetet i Oslo

Utfordrende lærebok i rettspsykiatri

Høyer G, Dalgard OS

Lærebok i rettspsykiatri

365 s, tab, ill. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2002. Pris NOK 425
ISBN 82-417-1108-5

En ny norsk lærebok i rettspsykiatri utkom i 2002. Dette er den andre boken innen feltet som er utgitt på kort tid. Det er oppmuntrende at dette dels forsømte fagfeltet styrkes ved flere bokutgivelser. Denne utviklingen

kan sees i sammenheng med nye lover innenfor psykisk helsevern og nye utilregnelighets- og særreaksjonsregler.

Forfatterne er begge psykiatere. Odd Steffen Dalgard er professor emeritus ved Institutt for samfunns- og allmenntilleggsmedisin. Georg Høyer er professor i sosialmedisin ved Universitetet i Tromsø. Begge har erfaring fra klinisk psykiatri så vel som psykiatrisk forskning innenfor sosialmedisin og rettspsykiatri.

Boken fokuserer mest på den sivilrettslige rettspsykiatrien. Forfatterne argumenterer for en slik prioritering i og med at den sivilrettslige rettspsykiatrien berører langt flere mennesker enn det strafferettslige feltet.

Boken har ni kapitler og kan grovt deles i tre deler. Den første delen består av tre grunnleggende kapitler som tar for seg tvangsbruk i det psykiatriske helsevesenet, juridisk tenkning og historisk bakgrunn for dagens rettspsykiatri. Neste del består av to kapitler om den sivilrettslige rettspsykiatrien. Siste del tar for seg ulike aspekter av stafferettspsykiatrien. Et kapittel beskriver nordisk rettspsykiatri.

Bokens styrke ligger i presentasjonen av den sivilrettslige rettspsykiatrien. Gjennomgangen av lov om psykisk helsevern er grundig og oversiktlig, og bare av den grunn bør boken finnes ved de fleste institusjoner som praktiserer denne delen av lovverket. Det tilstøtende fordypningskapitlet om tvang i det psykiske helsevernet er relevant med illustrerende henvisninger til rettskilder. Den historiske gjennomgangen og diskusjonen rundt farlighetsvurderinger er også akademisk god og reflektert. En del figurer er illustrerende. Boken er velformulert, samtidig som enkelte av kapitlene kan oppfattes som vel tunge.

Bokens svakhet ligger i dekningen av det strafferettslige feltet. Det gis ikke noen utfyllende forståelse av de tilstander som ligger til grunn for straffrihet i straffeloven. De meget sentrale emnene bevisstløshet og psykisk utviklingshemning i rettspsykiatrisk sammenheng er utilstrekkelig beskrevet. Det er mangelfullt at det i en rettspsykiatrisk lærebok ikke finnes kasuistiske eksempler som kan bidra til dypere forståelse av den judisielle observasjonen. Svært mange innen det psykiske helsevernet, både psykologer og leger, samt jurister og studenter vil ha glede av boken. Enda mer glede vil man ha av den dersom de strafferettspsykiatriske temaene ble styrket både i form og innhold.

Pål Grøndahl

Politilegens kontor i Oslo

Rettar og plikter i helsetenesta

Ohnstad B

Rettigheter og plikter etter ny helselovgivning

287 s. Oslo: Fagbokforlaget, 2002. Pris NOK 329
ISBN 82-7674-876-7

Boka er rekna på studentar innanfor helse- og sosialfag på høgskolenivå. Teksten gjev ein grunnleggjande gjennomgang av lov om helsepersonell, lov om pasientrettar og lov om psykisk helsevern. Ho er rimelig godt oppdatert på dei sentrale områda. Prisverdig nok er dei tre lovtekstane også tekne med i teksten.

Eg saknar noko om grenseflata mellom helsetenestelovgjevinga og sosialtenestelovgjevinga. Det hadde auka bruksverdien av boka monaleg for studentar innanfor helse- og sosialfag. Vidare saknar eg meir tilvisingar til forvaltningspraksis, noko som er ganske viktig innanfor dette rettsområdet.

Omtalen av kravet til forsvarleg praksis er grei, sjølv om det særleg er her eg saknar meir om forvaltningspraksis. Eg tykkjer også at det kunne vore gjeve litt plass til ei drøfting av forsvarlegkravet og alternative behandlingsformer utførte av helsepersonell.